

FERTÁLYMESTEREK ES TIZEDESEK SZEREPE A MAGYAR VÁROSOK GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS ÉLETÉBEN

ÍRTA:

CSIZMADIA ANDOR

A társadalomszervezés korát éljük, amelynek helyes alakításán fordulhat meg a közösség sorsának alakulása is. Számos példa van előttünk annak bizonyítására, hogy a helyes társadalomszervezés szinte eddig elképzelhetetlen eredményeket érhet el, s ugyanakkor a magára maradt, szervezetlen társadalom hasznos erőit nem tudja kellően értékesíteni.

A társadalomszervezés terén számos egyesület igyekszik a tagok jobbsorsát, kulturális, gazdasági vagy szociális emelkedését szolgálni s kétségkívül néha a vezetők és vezetettek lelkesedése tettekben és eredményekben is megnyilvánul. A szétszórt, ötletszerű szervezés azonban több kárral jár, mint haszonnal. Az egyesületek burjánzása¹ a kormánynak is komoly gondot okoz s ismételt törekvéseket

érezelünk arra, hogy az egyesülési szabadságot a liberális állam által engedett szabadosság helyett abba a helyes mederbe tereljék, amelyben az a társadalmi közösségnek leginkább szolgálhat.¹

Ez egyrészt abban áll, hogy a kormány még jobban magához vonzza az egyesületek engedélyezésének jogát (1938: XVII. t.-c.) s így új egyesületek működését csak akkor engedi meg, ha azt valóban a közérdek kívánja, másrészt igyekszik a már meg-

¹ Magyarországon – a csonkaházában – az 1935 évi adatok szerint 14.365 egyesület volt, melyek közül 856 jótékonyegyesület, 1389 önszegélyző egylet, 2351 érdekképviseleti egyesület. V. ö. Dobrovits Sándor: Magyarország egyesületeinek statisztikája. Magyar Statisztikai Szemle. 1935. 1. sz. Budapest pl. a legutóbbi összeírás szerint 239 jótékony egyesület működik. (V. ö. Horony-Páífi Aurél: A jótékony egyesületek működése Budapesten. Stat. Közi. 91. k. 1. sz.) Kolozsváron 1941 szeptemberében az egyesületek száma 119, ezek közül kimondottan jótékony egyesület n.

¹ Gömbös Gyula nemzeti munkatervének 10. pontja kormányprogrammá teszi a társadalmi egyesületek összevonását arra való tekintettel, hogy „a társadalmi szervezkedés terén túltengés mutatkozik”, így szükséges a hasonló célú társadalmi egyesületek összevonása. Ugyancsak a 8. pont kimondja az egyesületi és gyülekezési jog szabályozását, melynél a kormány irányelve, „hogy minden egyesületnek és gyülekezésnek közvetlenül vagy közvetve a nemzeti erők meghatványozását kell szolgálnia”. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter pedig 1939-40 évi költségvetési beszédében megállapította, hogy „egyesületeinknek igen jelentékeny része, különösen a kisebb helyi egyesületek csak azért vannak, mert van ott egy ember, aki elnök akar lenni”. Azt is mondta a miniszter, hogy ezeket az egyesületeket a szociálpolitikai munkába bele fogja kényszeríteni, „már t. i. mindazokat az egyleteket, amelyek bármiféle vonatkozásban szociálpolitikai feladatot végeznek”. Ezek „semmiféle támogatást semmiféle címen nem kaphatnak akkor, ha kötelezően és ellenőrzés mellett a munkába be nem állnak”.

levő azonos irányú egyesületeket összevonni. Egyelőre még csak az első lépésnél tartunk s a kormányok az erőteljesebb akciótól még tartózkodnak

Mivel azonban a társadalom helyes megszervezésére szükség van, a szociális munkát végző közületeknek gondoskodniuk kellett, hogy a hatósági szociális munkában a társadalom erői helyes megszervezést nyerjenek. Ennek első kísérlete a „Magyar Norma” terén történt 1936-ban, amikor a szegénysegélyezés megoldására a hatósági munkába bevonták az egyházak és a társadalmi jótékony egyesületek képviselőit s ezáltal a szegénysegélyezést összpontosították. Mivel azonban a magyar szociálpolitika elhagyta a karitász némely esetben szükséges, de nem kielégítő módszerét és a preventív munka terére lépett, e sokkal nagyobb és szélesebb határokat felölelő tevékenység sem nélkülözheti a társadalmi erők igénybevételét. Ezek nélkül eredményes hatósági munkát végezni nem lehet, vagy olyan költséges apparátust kellene kiépíteni, mely az eredményekkel egyáltalán nem áll arányban.

A társadalmi munka megszervezésére alkalmat adtak a felvidéki bevonulással egyidejűleg megindult „Magyar a magyarért” mozgalom szociális munkásai által kiépített munkaközösségek, melyeknek megvalósítását az Országos Népi- és Családvédelmi Alap 1941 márciusában tartott első értekezletén ajánlották az ország minden részében megindult szociális munka vezetőinek. Nem feladatunk ez alkalommal a munkaközösségek működését méltatni, csupán arra kívánunk rámutatni, hogy míg a községekben a munkaközösségek működése eredményes lehet, városokban más, a városi élethez jobban simuló társadalmi szervezetre van szükség s így a munkaközösségek szervezetét a városi életnek megfelelően módosítani kell.

Ilyen szervezetek létesítésére is történtek már kísérletek. A Társadalomtudomány 1941 évi 1. számában Imre Ilma: „Társadalom- és szociálpolitika” című tanulmányában a fővárosi szociális telepek munkaközösségeinek munkáját ismerteti, melyeket „Jószomszéd”-telepeknek is neveznek. A telepek igazán kitűnő munkát végeznek a „szomszédságért”, s mint a tanulmányból kitűnik, „a legszorosabb együttműködést fejtik ki” a területükön működő „hatósági és társadalmi, kulturális és szociális szervezetekkel”. Mégis úgy érezzük, hogy a telepek munkája – bármily nagyvonalú is egyébként – csak helyi központokra vonatkozik, hatósugaruk nem éri el a társadalom minden tagját s így a társadalomszervezés nem teljes. Emellett a „Jószomszédság” s általában a szomszédsági szervezet germán jogi hatásra honosodott meg nálunk és pedig nem is a magyaroknál, hanem csupán a szászvidékeken. Ha vesszük a fáradságot és visszalapozunk száz évvel a történelemben, az 1848 előtti magyar város jogban sokkal jobb és alkalmasabb szervezetet találunk,

mely eredetében, megvalósulási formáiban magyar s felújítása biztosíthatja a helyes városi társadalomszervezést.

II. Az 1848 előtti magyar városi jog két olyan intézményt ismer, amelyek szinte azonos feladatkörrel a városok gazdasági és szociális életében a helyes társadalomszervezési elvek alapján a lakosság jólétét és békéjét voltak hivatva előmozdítani. E két intézmény a *fertálmesterség és a tizedesség*. Eredetük azonos gondolaton alapul, de egyiknek gyökere a germán, másiknak gyökere a magyar jogban fakad.

A középkori várost a germán jogi hatás alatt álló városokban – negyedekre (Viertel) osztották. A magyar város felosztása: járás vagy utca szerint történt. Az utcákon belül kisebb területi, illetőleg bizonyos számú családot magukban foglaló egységek voltak: a *tizedek*.

E területi egységek élén minden városban egy személy állott, aki összekötőszerv volt a hatóság és a társadalom között s ez a személy a fertálmester vagy a tizedes. A hangsúlyt a tizedesség¹ ősi magyar intézményére fektetem, melyet germán jogi hatás alatt vált fel itt-ott a fertálmesterség (néhol vegyesen, pl. Körmöczbányán a Viertelmeister és a Zehenter együtt szerepel, pedig ez utóbbi kétségkívül a magyar jog intézménye). Feladatuk, hatáskörük majdnem mindenütt megegyezik. A különbség általában az, hogy a tizedesek illetékessége kisebb egységekre terjed ki s a több tizedet összefoglaló utcák (járások, esetleg negyedek) felett a tizedesek feladatkörét az utcakapitány vagy kapitány (néhol hadnagy) gyakorolja.

A tizedes (fertálmester) hivatalos szerv volt, mert hivatali jogkörrel járt el. Hivatását választás útján nyerte. A városi polgárok köréből választották a tizedest (fertálmestert), legtöbbször saját tizedéből (negyedéből). Valamennyi városi polgárnak volt passzív szavazati joga. Miskolcon az örökös tanácsosoknak nem kellett tizedesi tisztséget viselni. Mivel 1640-ben a tanácsstagokat nem választották életfogytig, a tanácsstagok mentessége is megszűnt, csupán a főbíróknak nem kellett többet tizedesi tiszttel viselni.² Ebből kitűnik, hogy a tizedesi tiszt terhes

¹ Megjegyezni kívánjuk, hogy a tizedesi tiszt eredete az ősi magyar hadrendszerben (hadi szervezetben) gyökerezik. A székelyeknél ma is megtaláljuk sok helyen a tizedes beosztást. Ennek alapján Milleker Rezső a Debreceni Szemle 1939 januári számában „A székely tizedesek” címmel írt tanulmányában a tizedesek eredetét – amennyiben ilyeneket az ország más vidékén is fellel – székely hatásra vezeti vissza. „Fertálmesterek és tizedesek” c. alatt a Dunántúli Szemlemben már két év óta sajtó alatt lévő tanulmányomban Milleker adatait igyekeztem kiegészíteni és bemutatni e tizedesek szerepét a dunántúli városokban. Ezért a tanulmány adataira most nem térek vissza, csupán a leszűrt eredményeket kívánom közölni, kiegészítve ez ősi jogintézmény az ország más vidékein előforduló történelmi nyomainak közlésével.

² Kolozsvári Sándor-Ovári Kelemen: A magy. törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye (az alábbiakban. Corp. Stat.) II. 2. 215. 1.

kötelesség is volt, bár kétségtelen, hogy akit erre megválasztottak, arra megtiszteltetésként járult. Debrecenben a vének tanácsa által kijelöltek közül az utcabeli lakosok gyűlése évről-évre választotta az utca kapitányokat és tizedeseket.¹ Egerben a fertálymestereket eleinte a közgyűlés, később a tanács, máskor pedig a már fertálymesterséget viselt polgárok választották.²

Fizetésük igen szegényes volt. A XVIII. századig aligha kaptak saláriumot, ettől kezdve a városi számadásokban találunk feljegyzéseket. Szegeden a fertálymester fizetése 1724-ben 12 ft. és kinek vetése nincs, még 3 köböl búza.³ A pesti fertálymesterek 1733-ban 40 ft.-ot kapnak.⁴ A debrecenieknél a kapitány fizetése a város kasszájából 7 m. ft. 20 dénár, az utcáéból 10 ft. 80 dénár. Ezenkívül az egész kapitányság kántoronként (negyedévenként) a város borából 3-3 ft. értékűt kapott. Debrecenben abban az esztendőben, melyben szolgáltak, a porción kívül minden egyéb tehertől mentesek a kapitányok, a következő esztendőben is a kvártélyadástól és a szolgálatoktól. A tizedes fizetése Debrecenben a városi pénztárból és az utcaszerekből 12 ft., Székesfehérváron a múlt század közepén a fertálymesterek fizetése már 50 ft.⁵ A régi magyar városi jogszokások szerint az utcák (negyedek) bizonyos önkormányzati jogokat élveztek. Az önkormányzat legélesebb megjelenési formája található Debrecenben, ahol külön szolgáltatót „utcaszert” szedtek s az utcáknak külön vagyoniuk is volt, de más városokban is előfordult az egyes utcák részére külön vásártartási jog adása.⁶ Az utcák külön gyűléseket is tartottak. Debrecenben valamelyik utcabeli polgár házában volt a gyűlés.⁷ Szatmáron városi statútum írja elő, hogy az utcák gyűlésén kötelező a megjelenés.⁸

E kisebb önkormányzati egységek kifejlődése emeli a tizedesi intézmény fontosságát is. Tisztsége, mely közvetítő a hatóság és a tizedek (utcák) polgársága között, külön védelemben részesül. Egy 1585-ből való kolozsvári határozat mondja, hogyha valaki az őt zálogoló vagy fenyítő tizedest szidalmazza, a Bíró elé viszik s ott elveszi méltó büntetését.⁹

Ezzel szemben a tizedesi tiszt súlyos kötelezettséggel is járt. Feltétlen titoktartást kívánt a reábizott dolgokban.¹ Az egri 1810-ből származó fertálymesteri szabályzat előírja, hogy a fertálymester példás életével hozzá tartozik járulni a közönség neveléséhez s hivatalában úgy tartozik eljárni, hogy abból a közjóra csak haszon szármázhassék.² Ha a tizedes vétkezik, keményen megbüntetik. Kolozsváron a hanyag tizedes büntetése 1 fi., amelynek fele Bíró Uramé, fele a kapitányé. A kapitány büntetése ugyanakkor 2 fi.³

A tizedes a hatóság és a polgárság mindenese volt. Nevelője a polgárságnak a közösségi életre, közvetítője és végrehajtója a hatósági rendeleteknek, számontartója minden tizedébe tartozó embernek. A közigazgatás eredményessége tulajdonképpen rajta fordult meg.

Részt vesz az összeírásban, hogy számot vehessen a gondjaira bízott lakossággal.⁴ Megfigyeli, kinek nincs a városban polgárjoga, hogy bevigye a tanács elé examinálásra.⁵ De nem csak a személyeket, hanem a vagyontárgyakat is nyilvántartja. Az utca vagyonián kívül ki kell nyomoznia, ki hagy idegen kézben városi fekvőségeket.⁶ Az uratlan hagyatékot a város részére biztosítja,⁷ az elveszett marhát, jószágot meghirdeti⁸ s résztvesz az ingatlan és ingó dolgoknak becsülésében.⁹

A város jövedelmeinek beszedése egyik főfeladata. Nemcsak az utcaszert gyűjti össze,¹⁰ hanem az adószedésnél is minden alkalommal segédkezik.¹¹ Az egyes esetekben fizetni rendelt hadisarcot, valamely hídfenntartás, bástyajavítás s egyéb közös szükségletekre kivetett közterheket az ordinárius tizedes szedi be.¹² A fertálymester néhol vámszedésnél is közreműködik.¹³ Pest város egyenesen számvevőségi feladatokat bíz rájuk. A töröktől való felszabadulást követő években a pénztári számadások felülvizsgálását Pesten a fertálymesterek végzik, akik ezirányú munkájukban a budai kamara igazgatósága alá vsnnak rendelve. Ezért Pesten fertálymestereknek mindig igen előkelő és a számvitelhez kiválóan értő polgárokat választottak meg.¹⁴

¹ Zoltai Lajos: Debreceni utca kapitányok, tizedesek és tízházgazdák. Debrecen, 1939 13. 1.

² Breznay Imre: Az egri fertálymesterségről. Eger* 1939. 40. 1.

³ (Corp. Stat. III. k. 730. 1.)

⁴ (U. ott. IV. k. 2.700. 1.)

⁵ (Palugyay Imre: Szabad Királyi városok leírása. Pest, 1853. 158-1.)

⁶ Pl. a szegedi Latorján-utca II. Ulászlótól kapott vásártartási jogot. Debrecenben a Hunyadi-család adott a Mester, Csapó és Czegléd utcáknak vásártartási privilégiumot. Zsigmond 1406-ban az egri Al-Magyarai „vicus”-t látja •el ilyen kiváltsággal.

⁷ (Zoltai i. m. 9. 1.)

⁸ (1672-ből. Corp. Stat. 3. k. 683. 1.)

⁹ (Corp. Stat. I. k. 202. 1.)

¹ (V. ö. Egernél Breznay i. m. 19. 1.)

² (U. ott. 20. 1.)

³ (Corp. Stat. 1590. I. 234-5. 1.)

⁴ (Zoltai i. m. 13. 1.)

⁵ (Corp. Stat. I. k. 242. Kolozsvár.)

⁶ (Kolozsvár. Corp. Stat. I. 237. 1.)

⁷ (Dr. Juhász Kálmán székesfehérvári városi főievelárnok úr szíves közlése.)

⁸ (Szatmár, 1705. Corp. Stat. 3.709.)

⁹ (Nagyszombat, 1617. Corp. Stat. IV. 2. 290. 1.)

¹⁰ (Zoltai i. m. 10. k.)

¹¹ (Breznay i. m. 18. 1.)

¹² (Rozsnyó. Corp. Stat. II. 2. 320. 1. Kolozsvár. Jakab

Elek: Kolozsvár története. II. k. 206. 1.)

¹³ (Buda. Corp. Stat. IV. 2.696. 1.)

¹⁴ Flaxmayer (Szebeny) József dr.: Budapest közigazgatási szervezete és alkalmazottai 1686-tól 1872-ig. Statisztikai Közlemények 79. k. 4. sz. 64-65. 1.)

A városi polgárság másik nagy terhének, a vár-
védelemnek megszervezésében is tevékeny rész jut
a tizedeseknek. A fegyverek rendbentartására ők
(die Zehentern) ügyelnek fel.¹ A kapitány és a
fertálmester kötelessége a várra, falakra, bástyákra
való felügyelet.² A városi statútumok részletesen
leírják, hogy ellenség megjelenése esetén mi a
teendő.³ Az ágyúsokat a tizedesek hívják össze.⁴
A tizedek polgársága felváltva örököl a kapuknál,⁵
a kapitánynak és a tizedesnek kell az alárendeltek
számbavenni s ügyelni arra, hogy minden fegyver-
fogható ember hadra készen álljon.⁶ A katonai
beszállásolás terhe is vállukra nehezül. Egyes váro-
sokban a beszállásolást külön megbízottak (kvártély-
mesterek) végzik, de sokhelyütt a tizedesek és a fer-
tálmesterek. Pesten 1734-ben a beszállásolási
munkák miatt emelik fel a fertálmesterek saláriu-
mát.⁷ Hogy a puskákat a polgárok el ne adják, arra
is a tizedesnek kell felügyelni. Ha valaki eladja,
szigorúan megbüntetik s a büntetés egyharmada a
kapitányé, egyharmada a tizedesé, kinek erre gon-
dot kell viselni.⁸

A honvédelem mellett a közmunkák kiosztását
szintén a tizedes végzi. A város közös szükségleteire
(gátörzésre, jégvágásra), éjjel-nappali őrzésre a tize-
des rendeli ki az ő tizede alatt való községét. Ha
valaki nem megy el, rajta 12 pénzt vehet meg a tize-
des. De ha a tizedes mulaszt, 25 pénzzel büntetik.⁹
Az útjavítást, ároktisztítást is tizedekre osztva vé-
geztetik.¹⁰

Súlyos gondokat okoz a közrendészet fenntar-
tása. Utcákon a csoportosulások megakadályozása,
bormérés ellenőrzése, záróra betartása, csavargók
kitiltása, hernyószedés ellenőrzése, a köztisztaság
elleni kihágások megakadályozása és megtorlása, a
közkerülés védelme, a káromkodások elleni felügye-
let mind a tizedesre hárul.¹¹

A tűzrendészet is számos teendőt ad. Már a
középkori statútumok elrendelik, hogy a házak előtt
hordókban víz álljon (kapitányvíz), a kéményeket
tisztán kell tartani, tizedenként kötelező a létra tar-
tása és a kutak kitisztítása. Ezeket mindig a tizede-
sek ellenőrzik. Megintik a gazdát, ha szabálytalan-
ságot észlelnek s ha az intés nem használ, az egyik

kapitánnyal megjelenhetnek s joguk van „a félel-
mes tüzelőhelyet elrontani.”¹

A szociális munkában is jelentős szerepet kap-
nak a tizedesek. Ők ügyelnek fel a napszámosok
munkabérére, résztvesznek a könyöradományok ki-
osztásában s ellátják a koldusok felügyeletét. Érde-
mes koldusnak cédulát adnak, amely könyörado-
mánygyűjtésre jogosít.²

A fertályok és tizedek száma városonként vál-
tozik. Kolozsváron pl. 5 fertályra oszlik a város.
Az 1596 okt. 13-i közgyűlési jegyzőkönyv szerint
száztizenegy tized van. Debrecenben a belváros 30
tizedre oszlott, a külvárosok a hozzájuk tartozó
házak száma szerint egy-két, legfeljebb három tize-
det számítottak. Rozsnyó csak két hadnagyságra
oszlott, melyben a rend fenntartásáról egy-egy had-
nagy s két-két tizedes gondoskodott.³

III. Már Jakab Elek írja „Kolozsvár története”
c. munkájában (II. k. 128. 1.), hogy a „városnak
negyedekre felosztása, tizedesi és kapitányi intéz-
ménye ... szép és egészséges alkotása volt a régi
századoknak, lelkesítő emlékei egy küzdelmek és
dicsőségek közt eltelt múltnak, amire büszkén gon-
dolhat a mai nemzedék s azt fejleszteni, a korhoz
idomítva fenntartani az ősök emléke iránti tisztelet
és magyar nemzeti érdek követeli”.

Egerben pedig nem engedték elenyészni a
fertálmesteri intézményt, hanem új tartalommal
kitöltve fenntartották és kifejlesztették.

Kolozsváron és Erdély egyes részein a román
megszállás küzdelmes évei alatt szintén feltámadt a
tizedesi intézmény a magyar népközösség oltalma
alatt s a magyarság tizedenként való megszervezése,
különösen ezekben az években a közösségi élet-
nek nemcsak iskolája, de élő és eredményes való-
sága volt.

Ha mindezeket figyelembe vesszük, önként
kínálkozik a szociális munkához szükséges társa-
dalomszervezés alapegységeként a tizedekbe szerve-
zett család. A családoknak számontartása, kérelmeik-
nek véleményezése, az elintézés elősegítése, a közülük
választott vagy – legalább is kezdetben – kinevezett
tizedesek feladata. A tizedesi munka és a tizedekbe
szervezett családok közösségi érzése a legjobb tár-
sadalomnevelő erő. A tizedek láthatják el a légal-
talmi feladatokat, segítenek egymáson, ha valamelyik
bajba jut (pl. ha a tizedbe tartozó valamelyik család-
nál gyermekáldás van és a szülőanyának nincs cse-
csemőkelengyéje, a tized gondoskodik róla). A tize-
des lesz most is az összekötőszerv a hatósági és a tár-

¹ (Késmárk. 1667. Corp. Stat. II. 2.252. 1.)

² (Körmöcbánya. 1537-40. Corp. Stat. IV. 2.73.)

³ (Selmechánya. 1575. IV. 2.166.)

⁴ (Kolozsvár. 1564. Jakab i. m. II. k. 128. 1.)

⁵ (U. ott II. 127.)

⁶ (U. ott II. 119. 1.)

⁷ (Corp. Stat. IV. 2.768. 1.)

⁸ (Kolozsvár. 1595. Corp. Stat. I. 241. 1.)

⁹ (Kolozsvár. 1585. Corp. Stat. 1.202. 1.)

¹⁰ (Jakab i. m. II. k. 792. 1.)

¹¹ (Breznay i. m. 16. 1., Zoltai i., m. 10. 1., Corp. Stat. I. 204. 1., I. 235. 1., I. 203. 1. stb.)

¹ (Breznay i. m. 16. 7. 1., Szűcs István: Debrecen tör-
ténete. II. k. 523. 1., Jakab i. m. II. k. 768., Corp. Stat. IV. 2.243., I. 202. J IV. 2.166. 1. stb.)

² (Breznay i. m. 17. 1. és 21. 1., Jakab i. m. II. 768. 1.)

³ (Corp. Stat. I. 245. 1. – Zoltai i. m. 9. 1. – Mikulik
József: Magyar kisvárosi élet. Rozsnyó, 1885. 56. 1.)

sadalmi munka között. A szociális juttatásoknál (Közjóléti Szövetkezetek munkájánál) véleményt ad a tizedbe sorozott juttatotról, a szükséges összeírásokat elvégzi, a tizedben felvetődő kívánságokat, gondolatokat közli a hatósággal, viszont a hatóság intézkedéseit megmagyarázza a tizedben. A tized bonyolíthatja le a közellátási jegyek szétosztását, hogy gyorsan és felesleges ácsorgás elkerülésével történhessék az. Megfelelő társadalomszervezés és az első nehézségeken való túljutás után a tizedes munkája számtalan egyszerűsítést hozhat a közigazgatás működésébe, közelebb viszi a hatóságot az élethez, kiküszöböli a bürokratikus formákat

s ezáltal nemcsak olcsóbbá teszi a közigazgatást, de az emberi lehetőségek határáig eredményesen szolgálhatja a szellemi és anyagi különbségek teremtette ellentétek kiegyenlítését.¹

¹ Az Orsz. Szociálpolitikai Intézet (előbb: Főiskolai Szociális Telep) vezetősége éppen kolozsvári tapasztalatai alapján ezt a gondolatot tette meg újpesti gyakorlati anyaintézetének munkálépésekor (1913) az Újpest városában megszervezendő gyakorlati szociális munka alapjául. Hosszú ideig kitarzott a terv célszerű volta mellett, s csupán a keresztülvitelhez szükséges szervek passzív magatartásán múlt, hogy nem tudta azt eddig a gyakorlatba átvinni. Csizmadia Andor tanácsnok gondolata feltétlenül gyakorlati értékű, a szociális munka szervezésére igen helyes alapot biztosít és mindenekfelett magyar! *(A szerk.)*